

# "ARBEJDS- SPÆRRIN- GEN"

- fra de københavnske havnearbejderes dannelseshistorie 1899-1919

Af Annette Østergaard Schultz

Havnearbejdernes kamp mod skruibrækkere i begyndelsen af århundredet viser, at solidariteten er en norm, der ikke udelukkende kan henføres til rene klassekamp-interesser. Solidariteten lever og udvikler sig også på delvist egne moralske præmisser.

Produktionen lå underdrejet, arbejdsmarkedet og samfundet som helhed var sygt. Sådan så Danmark ud fra en talerstol i november 1919 - når det var Industriforeningens formand, Alex. Foss, som stod på den. Under et stort møde om socialpolitik stillede han den diagnose, at fagbevægelsens "arbejdsmonopol" bar skylden for miseren. Med "arbejdsmonopol" tænkte Foss ikke i første række på eksklusivaftaler arbejder- og arbejdsgiverorganisationer imellem. Han anskuede tingene mere psykologisk: En mental barriere hos arbejderne sikrede organisationerne deres arbejdsmonopol. "Arbejdsspærringen", som Foss kaldte barrieren, "er den omstændighed, at såre få i Danmark tør vove at optage et arbejde, som af en eller anden nok så lille fagforening eller gruppe af arbejdere er erklæret for skruibrækkerarbejde."<sup>1</sup>

Hvordan var "arbejdsspærringen" opstået? Følges de københavnske havnearbejdere fra 1899 til 1919, sådan som det vil ske i det følgende, springer truslen fra splittelsesorganisationer og skruibrækkere i øjnene. Udspil af denne art fra arbejdsgiverside fremkaldte både en radikalere (syndikalistisk) aktionsform og — som en kit, der tætnede rækkerne — en moralsk barriere mod skruibrækkeri. Barrieren var måske særlig mur- og nagelfast hos havnearbejderne, men den gik dog igen i andre fag undertiden til stor gene for fagbevægelsen som helhed, mest følelig for forbundsledelserne. Når arbejdernes dybe modvilje mod at blive skruibrækkere kunne genere fagbevægelsen, skyldtes det primært arbejdsgivernes taktik over for især de mange overenskomststridige strejker i årene omkring første verdenskrig.

Socialpolitikken var den ene vej til at bryde arbejdsmonopolet. Efter Industriforeningens ihærdige benarbejde fik Lov om anerkendte Arbejdsløshedskasser ved sin revision i efteråret 1919 en ordlyd, som indebar, at en arbejdsløs mistede sin understøttelse, hvis han nægtede at modtage et anvist arbejde - også selv om dette arbejde var strejkeramt.

En anden taktik var med omfattende lock-outtrusler at tvinge fagbevægelsen til at frit-

1919: Dansk transportarbejderforbund  
(en reorganisering af Havnearbejdernes  
Fællesforbund efter konkursen samme år)

Havnearbejdernes Fællesforbund.  
Ved stiftelsen i 1914: Kularbejdernes  
Fagforening, Havnearbejdernes Forbund  
og Frihavnsarbejderne

1900-1902: Dansk havnearbejderforbund  
(Kularbejdernes Fagforening, havnearbejdernes  
Forbund, Trælstarbejdernes Klub samt  
havneorganisationer i Århus og Helsingør)

Foreningen f. faste arbejdere  
i Frihavnen, 1899

Kul- og Havenarbejdernes Fællesforbund  
(samarbejde med sømændenes fagforening)  
stiftet 1897, opløst januar 1900

Kularbejdernes Fagforening  
stiftet 1884

Sæd- og stykgodsarbejderne.  
Fra 1889: Havnearbejdernes

Trælstarbejdernes Klub,  
stiftet 1895

#### *De københavnske havnearbejders faglige organisationer 1884-1919*

stille medlemmerne. Blev optagelsen af strejkeramt arbejde befriet for benævnelsen skruebrækkeri, mente arbejdsgiverne at kunne gøre sig håb om at komme de overenskomststridige arbejdsstandsninger til livs.

Som allerede Foss's diagnose antyder, så havde taktikken kun begrænset succes. Dels lod De samvirkende Fagforbund sig alene tvinge, når en fritstilling ville ramme udenforstående organisationers strejker. Dels betød en fritstilling ikke automatisk, at arbejdsløse påtog sig arbejdet - selv om de ved deres vægring mistede understøttelsen og selv om en storlockout truede alle organiserede arbejdere.

Foruden en storlockouts forarmelse af arbejderklassen risikerede arbejderbevægelsen at miste en række politiske og faglige bastioner, som var indtaget igennem de sidste 20 år. Jævnside med sociale reformer var opnået indflydelse og anerkendelse. Senest var der med krigs- og kriselovgivningen fra 1914 gennemført en social omfordeling af en lang række basale livsfornødheder. I kommunalt regi deltog socialdemokraterne i omfordelingens effektivering, på centralt plan var fagbevægelsen repræsenteret i Den Overordentlige Kommission og herigennem med til at regulere blandt andet prisniveauet. Fra socialdemokratisk synsvinkel måtte krig og krise for alle nu

have bevist nødvendigheden af samfundets socialisering. Det var en del af baggrunden for, at partiet i 1916 lod Thorvald Stauning indgå som kontrolminister i det radikale ministerium, Zahle og dermed fraveg princippet om kun at danne regering med et socialdemokratisk folketingsflertal i ryggen.

Det politiske råderum under og efter krigen var bestemmende for en i mange henseende optimistisk socialdemokratisk tro på at kunne både overskue og overkomme "det heles vel". På "ledelsesplan" var det muligt at tænke i store baner. Og for de politiske og faglige strategier blev solidariteten naturligvis værdigrundlaget.

Som værdigrundlag kunne solidariteten også få en anden form - når den var opbygget blandt arbejderne i hverdagen og i den faglige kamp.

Tilfælde af skruerækkeri udløste en naturlig vrede og fortørnelse blandt de konfliktende arbejdere. Den faglige kamp var truet og normalt lå der helt elementære klasseinteresser bag bekæmpelsen af skruerækkerne. Både som politisk og faglig strategi og som våben eller skjold i den faglige kamp var solidariteten som hovedregel i klassens interesse.

Klassens interesse eller - på den tids socialdemokratiske - "det heles vel" kunne imidlertid være truet af ulovlige strejker, fordi arbejdsgivernes modsvar måske ville blive en storlockout. Det kunne også være den kommunale omfordeling af kul, som var lammet af strejke. Men heller ikke her ville arbejderne - på den tids syndikalistiske - "nedværdige sig til det hæs-ligste af alt", optage det strejkeramte arbejde.

Det er opbygningen af en solidaritet uden for de elementære klasseinteresser, "arbejdsspærringen" eller den moralske barriere mod skruerækkeri, som er artiklens emne.

## Havnearbejdernes udgangspunkt

Umiddelbart havde solidariteten ikke noget solidt holdepunkt blandt havnearbejderne. De kendte ikke de faglærtes traditionsbundne sammenhold og det var ofte med vidt forskel-

lige opvækstvilkår og baggrund, at de stillede til arbejdet om morgenen.

"Der var både matroser og søfyrbødere og sågar stymænd (...) Der var 4 eller 5 forhenværende sergenter; men hvad der var mere mærkeligt, der var også en forhenværende dragonløjtnant (...) en forhenværende lærer, og en der havde studeret teologi, i hvor lang tid ved jeg ikke, men han havde da studentereksamen blev der sagt, men jeg kan dog ikke garantere for, om det er rigtigt. Ja der var også et par forhenværende gårdmænd og flere forhenværende indehavere af forretninger og flere andre mærkelige skæbner (...) Men naturligvis, de allerfleste var ganske almindelige arbejdstyper."<sup>2</sup>

Til de almindelige arbejdstyper hørte landarbejdere, som søgte lykken i byen og for hvem det løse arbejde i havnen kunne blive det første skridt på vejen mod et fast arbejdsmandsjob. Men der fandtes også havnearbejdere, som hverken var på social deroute eller betragtede havnearbejdet som en mellemstation. Det er nok hos disse, man skal lede efter initiativet til de første havnearbejderorganisationer.

I 1884 stiftede såvel kularbejderne som sæd- og stykgodsarbejderne en fagforening. Sæd- og stykgodsarbejderne kaldte sig fra 1889 Havnearbejdernes Forbund. Trælastarbejdernes første organisering fik kun en kort levetid, mere heldig var Trælastarbejdernes klub, stiftet i 1895. Under paraplyen "Kul- og Havnearbejdernes Fællesforbund" etablerede de tre organisationer i 1897 et midlertidigt samarbejde med sømændenes fagforening. Transportarbejdernes samarbejde fungerede frem til 1900, hvor havnearbejderforbundet (sæd- og stykgodsarbejdernes fagforening) indmeldte sig selvstændigt i Dansk Arbejdsmandsforbund. Dette medlemskab varede dog kun et halvt år. Herefter dannedes Dansk Havnearbejderforbund, som foruden de københavnske trælast-, kul- samt sæd- og stykgodsarbejdere bestod af havnearbejderorganisationerne i Århus og Helsingør.

Transportarbejderne var omkring århundredskiftet aktive i dannelsen af et internatio-

nalt forbund. Det faldt ikke i god jord hos Dansk Arbejdsmandsforbund, hvor Michael Christian Lyngsie i årevis havde søgt at organisere arbejdsmændene i de mange forskellige brancher på basis af det nationale forbund. Et undertiden anspændt forhold blev yderligere plaget af gamle, mere personlige konflikter.<sup>3</sup> Havnearbejdernes forskellige organisationer røg ind og ud af Dansk Arbejdsmandsforbund og var de inde, stod de ofte i opposition til DAF's ledelse.

Til trods for konflikterne var der ikke nogen tvivl om den røde farves ægthed hos kul- og havnearbejderne. Lidt mere blakket var frihavnsarbejdernes forening. Den blev stiftet i 1899 på et kraftigt initiativ af den daværende direktør for Københavns Frihavns Aktieselskab (KFA), E. Thielsen.

### "Foreningen af faste Arbejdere i Frihavnen"

De nyligt indførte dampspil hos en række kulimportører betød efter Thielsens mening, at kul- og havnearbejdernes akkord var blevet for god. Men især var han nok utilfreds med, at fællesforbundet overhovedet havde haft held til at gennemføre ensartede priskuranter. I marts 1899 meddelte selskabet, at det agtede at fastansætte 250-300 havnearbejdere på kontrakt. De fastansatte skulle indmelde sig i en ny forening. Al forhandling med selskabet ville herefter foregå gennem denne forening.

Kul- og havnearbejdernes forbund protesterede. Dels omgik Thielsen den organisation, som frihavnselskabet havde en lønftale med - dels ville ordningen give nogle havnearbejdere en særstilling frem for andre. Hvis der absolut skulle indføres kontrakter, måtte de i det mindste forhandles med den eksisterende organisation. Thielsen afviste kravet og arbejdet på Frihavnen blev nedlagt. Efter en uges strejke mødtes parterne til forhandling og Thielsen accepterede blandt andet en vis deling af arbejdet mellem løse og faste arbejdere. Frihavnselskabets direktør pointerede, at han slet ikke havde til hensigt at angribe havnearbejdernes frie organisationsret - de ville

ikke blive forbudt at stå som medlemmer af Havnearbejdernes Forbund eller Kularbejdernes Fagforening. Samtidig fastholdt han, at kontrakterne skulle forhandles med den særlige forening for faste arbejdere.

En organisation uden indflydelse var ikke, hvad kul- og havnearbejderne forstod ved organisationsret og på en generalforsamling forkastede de forligsforslaget.<sup>4</sup> Strejken fortsatte - altimens Thielsen ansatte nye arbejdere. Ca. 100 tjenstvillige folk var kommet til, da de organiserede arbejdere efter tre uger igen drøftede spørgsmålet om arbejdets genoptagelse.

Den nye generalforsamling blev en uheldig affære. I første omgang blev det vedtaget med stor majoritet, at arbejdet skulle genoptages; men af en eller anden grund<sup>5</sup> blev spørgsmålet taget under afstemning igen, og denne gang blev det med lige så stor majoritet forkastet.

"Nu havde arbejdsgiverne alle fordele, strejken slået ned og splittelse og uenighed inden for arbejdernes rækker", fortæller en af de strejkende havnearbejdere, N.C.Petersen.<sup>6</sup> Næste morgen mødte en række havnearbejdere op på Frihavnen, nogle angiveligt i god tro, fordi de var gået hjem efter den første afstemning og ikke kendte noget til udfaldet på den næste. To dage efter blev de kuponbøger, som havde været anvendt til at indsamle strejkebidrag, hjemkaldt.<sup>7</sup> - Jo, strejken var rigtignok slået ned og på grund af generalforsamlingens afstemning nr. to måtte alle, der meldte sig på Frihavnen, opfattes som skruibrækkere. Umiddelbart gjorde det frihavnsarbejdernes eventuelle sideløbende medlemskab af de eksisterende organisationer temmelig uaktuel.

To måneder senere, den 13. maj 1899 stiftedes med ca. 200 medlemmer "Foreningen for faste Arbejdere i Frihavnen". Formand blev nr. 171, Johannes Severin Hansen.<sup>8</sup> Bemærkelsesværdigt er det, at allerede i december samme år rettede foreningen henvendelse til det københavnske arbejdsmandsforbund om optagelse enten dér eller i havnearbejderforbundet. Derfor kan skruibrækkerstempleet ikke have brændt frihavnsarbejderne så meget på panden, at de mente at måtte slå sig til tåls



*"Luftskipperen" i Københavns Frihavn ca. 1910. Øgenavnet kom af, at manden var faldet ned i lasten uden at komme noget til (ABAs billedarkiv).*

med et godt forhold til arbejdsgiveren. Sommerens storlockout, arbejdsgivernes massive angreb på fagorganisationerne og ikke mindst arbejdernes sammenhold, som i udlandet skabte respekt for den danske fagbevægelse, påvirkede sandsynligvis også frihavnsarbejderne.

Det københavnske arbejdsmandsforbund lod frihavnsarbejdernes forespørgsel gå videre til havnearbejderforbundet, som imidlertid ikke ønskede at optage de faste arbejderes forening. Havnearbejderforbundet kunne dog gå med til, at frihavnsarbejderne blev optaget som en afdeling under DAF, hvilket skete ved årsskiftet 1899/1900.<sup>9</sup>

Havnearbejderforbundets velsignelse over frihavnsarbejdernes DAF-medlemskab blev givet under forudsætning af, at frihavnsarbejderne virkede for en ophævelse af enkeltmandskontrakterne. Denne reservation var ikke baseret på principper alene. De faste arbejdere var forpligtet til at påtage sig alt arbejde i Frihavnen. I praksis betød det, at de løse arbejdere flere gange måtte se på, at arbejde, som de havde nedlagt på grund af dårlige arbejdsvilkår, blev optaget af de faste.<sup>10</sup> Derfor henstillede havnearbejderforbundet i januar 1901 til det københavnske arbejdsmandsforbund, at der blev taget skridt til kontraktens opsigelse. I modsat fald ville havnearbejderne "tage bestemt stilling mod frihavnsarbejderne".<sup>11</sup>

I DAF mente man, at kontrakterne først kunne opsiges, når lønbevægelserne for de løse arbejdere var bragt i orden. Til den tid ville udfaldet af frihavnsarbejdernes aktion være betinget af de løse arbejderes støtte. Men den støtte ville havnearbejderne ikke love.

Der blev ingen strejke. Efter afskedigelsen af 49 kolleger opsagde frihavnsarbejderne deres kontrakter. De havde tre måneders opsigelsesfrist og før udløbet af denne frist, var arbejderorganisationerne nået til enighed med KFA's bestyrelse. I mellemtiden havde DAF blokeret for tilgang af arbejdsmænd til Frihavnen. På deres egen uldne facon deltog havnearbejderne også i blokaden: Medlemmerne blev frarådet at indgå på enkeltmandskontrakter (hvilket burde være en overflødig henstil-

ling); men at nedlægge arbejdet i sympati med frihavnsarbejderne - derom var der ikke tale.

Iført kasket og emblem kunne en fastlønnet frihavnsarbejder nemt skelnes fra de øvrige. Hans særstatus faldt dog navnlig løsarbejderen i øjnene, når et nedlagt arbejde blev optaget af den tilsyneladende altid tjenstvillige, faste arbejder. Hvad lignede frihavnsarbejderen mest? En klassefælle eller arbejdsgiverens kæledægge? Det er ikke umuligt, at Havnearbejderen tolkede en generel opfattelse, når det i fagbladet hed:

"Frihavnsarbejderne respekterede ikke for 2 år siden en strejke (...) Da må det unægtelig være omvendte forhold, når Dansk Arbejdsmands Forbund håber, at havnearbejderne (...) skulle bryde deres egen overenskomst for at indlede en sympati-strejke for dem, som i årevis har optaget et hvilket som helst arbejde, havnearbejderne har nægtet."<sup>12</sup>

## De reglementariske bestemmelser

I virkeligheden var ikke engang direktør Thielsen tilfreds med ordningen på Frihavnen. Arbejderne havde ikke "den rette forståelse af akkorden betydning for dem", som han udtrykte sig over for aktieselskabets bestyrelse.<sup>13</sup>

Akkorden var et tillæg, som tilfaldt frihavnsarbejdernes *fælles* kasse.<sup>14</sup> Omkring den 1. april afskedigede selskabet med virkning fra den 1. juli 1901 de 49 frihavnsarbejdere, som dårligst havde forstået akkordens betydning. Thielsen udarbejdede samtidig et grundlag for arbejdets nyordning.

Efter afskedigelserne indkaldte frihavnsarbejdernes forening til generalforsamling med kontraktens opsigelse på dagsordenen. DAF's formand, M.C. Lyngsie, som var til stede ved mødet, insisterede på, at afstemningen blev skriftlig. Resultatet bekræftede nu ikke hans eventuelle bange anelser om en modvillig forsamling. 11 stemte imod opsigelsen, 149 stemte for. Den 31. maj sendte DAF opsigelserne på samtlige 192 kontrakter til KFA.<sup>15</sup>

Som oplæg til forhandlingerne lå Thielsens forslag til reglementariske bestemmelser. Ef-

ter dette forslag skulle den garanterede månedsløn erstattes af en akkordbaseret. Det tvungne medlemskab af Foreningen for faste Arbejdere i Frihavnen blev opretholdt og nu med solidarisk hæftelse for skader, forvoldt på gods og redskaber. Frihavnsforeningen skulle stille 2500 kr. som sikkerhed. DAF forhandlede sig frem til enkelte forbedringer for frihavnsarbejderne, men principperne i de reglementariske bestemmelser stod fast.

Med opsigelsen af enkeltmandskontrakterne var et første og vigtigt skridt taget til frihavnsarbejdernes rehabilitering i forhold til de øvrige havnearbejdere. Og konkret slap de faste arbejdere for den lange opsigelsesfrist på tre måneder. Men rehabiliteringen havde sine omkostninger. Frihavnsarbejderne fik ikke længere den faste løn. Alligevel var de forpligtet til - modsat de mere frie fugle, løsarbejderne - at møde op på Frihavnen hver dag. Faste arbejdere, javel - men dog nu i indbyrdes konkurrence om de arbejder, hvor akkorden var bedst. Her var ikke den faglige dygtighed afgørende, men derimod evnen til at behage formanden.<sup>16</sup>

Samtidig var frihavnsforeningen stadig stækket, ja i virkelige stridsspørgsmål nærmest afmægtig. KFA skulle godkende valget af foreningens bestyrelse, og i de reglementariske bestemmelser hed det, at foreningens love på intet punkt måtte stride mod KFA's interesser. I et sådant regi kunne det blive vanskeligt for alvor at lægge pres på aktieselskabet.

Frihavnsarbejderne havde dog indtil 1902 arbejdsmandsforbundet i ryggen. Men for at eksistere efter den store sømands-, søfyrbøder og havnearbejderkonflikt dette år måtte foreningen afskrive enhver organisatorisk forbindelse til den øvrige fagbevægelse. Konflikten blev et stort nederlag for arbejderne, som måtte genoptage arbejdet helt på arbejdsgivernes præmisser. En af præmisserne var, at arbejderne ikke var organiseret.

## Tiden 1902-1913

Som "uafhængig" forening var frihavnsarbejderforeningen altså kapabel for arbejdsgiver-

ne. Ganske anderledes så det ud for de øvrige havnearbejderorganisationer i København såvel som i en række provinsbyer. Organisationsforbudet betød ikke alene, at medlemstallet raslede ned. Fagforeningerne havde heller ikke muligheden for at forhandle sig til bedre løn og arbejdsvilkår. Og det igen inspirerede ikke arbejderne til at omgå forbudet og alligevel organisere sig. Dertil kom, at organisationerne fik konkurrence af en række "gule" foreninger, som var etableret på basis af skruebrækkere.

Konflikten i 1902 efterlod nogle organisatoriske og følelsesmæssige sår - ikke mindst fordi to slags havnearbejderorganisationer havde været involveret. DAF's havnearbejderorganisationer var af DsF blevet presset til at strejke i sympati med transportarbejderne. Dansk Havnearbejderforbunds organisationer mente sig derimod prisgivet under konflikten, fordi hjælpen var kommet for sent.

Dansk Havnearbejderforbund blev sprængt og organisationerne forsøgte hver for sig at redde stumperne. Her er det lettest at følge havnearbejderforbundet (sæd- og stykgodsarbejderne), fordi der for en kort periode er bevaret en forhandlingsprotokol.

I 1904 meldte havnearbejderforbundet sig ind i DAF - ikke drevet dertil af broderkærlighed, men fordi der knyttedes visse håb til DAF og DsF som murbrækkere for havnearbejderforbundets fornyede anerkendelse. Der gik dog halvandet år, inden DAF og DsF gjorde noget alvorligt ved sagen og siden gik yderligere to år, før der endelig kom hul på bylden. Det skete under DsF's formand, Martin Olsens konferencer med Rederiforeningens formand, direktør Carl og DFDS's administrerende direktør, Richelieu. Formelt set blev organisationsretten anerkendt pr. 1. august 1907. Reelt lå anerkendelsen dog endnu i lommen på havneformændene. Det var ganske op til deres forgodtbefindende, om en organiseret arbejder skulle antages - eller han ikke skulle. Derfor satte havnearbejderforbundet på generalforsamlingen i september 1907 DAF kniven på struben: Det blev foreslået, at bidragene til DAF's arbejdsløshedskasse standsedes, indtil

havnearbejdernes organisationsret var en kendsgerning. Lyngsie protesterede og advarede: - At nægte at betale til kassen var ensbetydende med eksklusion af DAR

Advarslen nyttede intet, forslaget blev vedtaget. I tilgift gav de tilstedeværende havnearbejdere Lyngsie råt for usødet. Tonen og stemningen på generalforsamlingen afslørede frustrationen over den mangeårige afmagtssituation.<sup>17</sup> Og afmagten har givetvis styrket de radikale, syndikalistisk inspirerede tendenser blandt sæd- og stykgodsarbejderne. Havnearbejderforbundet blev ikke ekskluderet af DAF, som Lyngsie havde advaret mod, men havnearbejderne slog sig i tøjlerne, ganske vist vel vidende, at de stod sig bedst med medlemskabet, men gentagne gange på kollisionskurs med DAF's ledelse. De bibeholdt visionen om et internationalt transportarbejderforbund og var ikke begejstrede for at skulle underlægge arbejdskampen de fagretlige regler.

"Ved en lille rask arbejdsstandsning" - havde havnearbejderforbundet i foråret 1913 fået 2 mand mere i et arbejdshold.<sup>18</sup> Ja, det er jo troligt - men allerede løste konflikter var ellers ikke det, afdelingerne bebyrdede DAF's forretningsudvalg med. Navnlig ikke, når arbejdsnedlæggelsen havde været på kant med spillereglerne. Hvorfor underrette DAF om af-færen, hvis ikke det var for at hovere?

Kursen i Kularbejdernes Fagforening var en anden. Her vidner medlemstallene om en blidere medfart efter konflikten i 1902 end den, som blev havnearbejderforbundet til del:

År	Havnearbejdernes Forbund	Kularbejdernes Fagforening
1900	1600 medl.	ca. 500 medl.
1903/4	224 medl.*)	367 medl.**)
1905	195 medl.	371 medl.
1914	771 medl.	777 medl.

Kilde: A. Kocik: Havnearbejdernes Fællesforbund 1914-1939. Kbh. 1939, side 12 og 17-18.

\*) Havnearbejderforbundets medlemstal er opgjort i 1904

\*\*\*) Medlemstallet i Kularbejdernes Fagforening er opgjort i 1903.

Kularbejderne meldte sig i 1903 ind i Dansk Arbejdsmandsforbund, fagforeningens formand siden 1898, Chr. Nielsen blev siden medlem af DAF's hovedbestyrelse. Såvel ideologiske modsætninger som en del småligt brødnid var årsag til, at kul- og havnearbejderorganisationerne ikke kunne komme overens om det tættere samarbejde, som de i og for sig mente var det mest hensigtsmæssige.

Frihavnsarbejdernes forening blev i 1907 atter medlem af DAF. De løse sæd- og stykgodsarbejdere så stadig ikke med milde øjne på de faste arbejdere. De "søger altid at trænge dem selv frem til skade for vore medlemmer i Frihavnen", sagde havnearbejderforbundets formand, Hans Olsen på generalforsamlingen den 2. februar 1913. Andre havnearbejdere havde tidligere peget på, at de faste frihavnsarbejdere lod sig nøje med formindsket mandskab og at de løse af KFA blev betragtet som andenrangsarbejdere.<sup>19</sup>

Trods tilbagevendende forsøg på at nærme sig hinanden var der alt i alt ringe udsigter i efteråret 1913 til en sammenslutning af kul-, frihavns- og sæd- og stykgodsarbejdere.

## Optakt til konflikten på Frihavnen 1913-1914

Ganske vist kunne frihavnsarbejderne forekomme at være de løse havnearbejders yndlingsaversion. Men da frihavnsarbejderne pr. 1. januar 1913 nægtede at påtage sig overarbejde, så længe der ikke var kommet nogen løsning på betalingssspørgsmålet, støttede havnearbejderforbundets medlemmer aktivt aktionen.

Siden genindmeldelsen i DAF i 1907 havde frihavnsarbejderne søgt at få erstattet de reglementariske bestemmelser med en regulær overenskomst. I december 1912 var det også lykkedes at nå til enighed med direktør Thiel-sen, men han blev desavoueret af sin bestyrelse. Siden var selskabet utilbøjelig til at optage nye forhandlinger. Den 23. august 1913 truede frihavnsarbejderne derfor med en øjeblikkelig arbejdsnedlæggelse. Forsøget på at tvinge KFA til forhandlingsbordet så ud til at være



lykkedes - men da arbejdsgiverne mødte op, krævede de forhandlingerne udsat, fordi selskabet havde fået ny direktør, Kaptajn Johan Frederik Bergsøe.<sup>20</sup> Endelig i november mødtes parterne - men de talte mere eller mindre bevidst helt forbi hinanden.<sup>21</sup>

Arbejdsgiverforeningens og KFA-direktionens modvilje mod overenskomstforhandlinger var ingen tilfældighed. Siden februar 1913, hvor KFA blev medlem af Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening, var der blevet arbejdet på et nyt reglement med en række stramminger i forhold til det gældende. Til reglementet hørte også en ny priskurant, som indeholdt nedsættelser på indtil 50 %.

Reglementet blev slået op i Frihavnen den 4. december. Frihavsarbejderne truede som svar med at nedlægge arbejdet. Samtidig indklagede DsF aktieselskabet og arbejdsgiverforeningen for Den faste Voldgiftsret. Voldgiftsretten resolverede, at de reglementariske bestemmelser ikke var nogen overenskomst og derfor ikke skulle opsiges med 3 måneders varsel, som DsF havde påstået - men at ændringerne var så betydelige, at de skulle varsles som en lockout. Også arbejderne var bundet af septemberforliget og måtte give et strejkevarsel på 14 dage.<sup>22</sup>

## Udrensningen. Arbejdsgivernes mål og midler

Arbejdsgivernes lockoutvarsel blev kort efter jul udformet med omhu - "man ville jo ikke risikere, at de gamle arbejdere erklærede sig villige, når varslet var udløbet, og således stillede sig i vejen for de nye folk."<sup>23</sup>

Eftersom formålet var at få rensset ud i Frihavnen, var der naturligvis også blevet gjort nogle tanker om ansættelsen af nye arbejdere. Samtidig med opslaget i Frihavnen den 4. december averterede aktieselskabet efter arbejdskraft i en række aviser, ikke mindst i provinspressen. Tilforladeligt, ja, attraktivt så det ud: Selskabet tilbød en forholdsvis god årsfortjeneste og fast ansættelse. Allerede den 23. december om morgenen stod da også de første 40 nye arbejdere klar med deres ansættelses-

brev. Man skulle læse Social-Demokraten for at vide, at det var samme dag, som arbejdet på Frihavnen blev nedlagt. Foruden de faste arbejdere nedlagde også alle løse kul- og havnearbejdere, som var beskæftiget på Frihavnen, arbejdet. Strejken omfattede 700 mand.

En del af de nyansatte vendte af sig selv om igen, da sagernes rette sammenhæng stod klar for dem. Efterhånden blev en del arbejdsvillige også stoppet af de strejkende allerede ved hovedbanegården. Men andre kom til. DA og KFA nøjedes ikke med at avertere i aviserne. Arbejdsgiverforeningens formand sendte 2. juledag et brev til foreninger for arbejdsgivere ved havnene i Aalborg, Århus, Randers, Esbjerg, Nykøbing F., Svendborg, Vejle og Helsingør. Planen var at sende en agent til provinsen, engagere folk dér og ad søvejen befordre dem til Frihavnen. Til denne aktion håbede DA på støtte fra provinsen.<sup>24</sup>

Med undtagelse af den optimistiske H. Pagh i Esbjerg svarede arbejdsgiverformændene næsten samstemmende: Det var på landet, at KFA skulle skaffe sig arbejdskraft... "idet jo nemlig alle arbejderne her "i Århus - " er organiserede", og de turde sikkert ikke udsætte sig for fagforeningens vrede og forfølgelse. I Randers var "sammenholdet mellem arbejderne for stærkt, eller måske snarere frygten". Nogle få arbejdere kunne der vel skaffes i Svendborg, men det ville kun blive "mindre heldige personer". Her i Svendborg var DFDS's havnearbejdere stadig organiseret i en gul arbejderforening. Men det har vel ikke været dem, arbejdsgivernes formand tænkte på-?

Også i Aalborg fandtes der endnu, som en reminiscens fra konflikten i 1902, en forening for "frie arbejdere". Den lokale arbejdsgiverforenings formand, Strøyberg pegede ganske vist i sit svar til DA på muligheden for at kontakte dem, men selv de "frie arbejdere" var nok for prægede af organisationen - "jeg tror (...) det ville være lettest at få folk direkte fra landet, som endnu ikke står i nogen som helst organisation, til at modtage det tilbudte engagement."<sup>25</sup>

Tilsyneladende lyttede arbejdsgiverforenin-

gen til de gode råd og entrerede i stedet med fæstekontorerne i provinsen. Social-Demokraten omtale i løbet af en enkelt uge lader ane en velkoordineret hvervningsindsats. Den 1. januar berettede avisen om fru Mørchs fæstekontor i Aalborg, hvor der allerede var engageret otte mand til KFA. Den 3. januar havde H. Fusager i Randers begyndt en praksis, svarende til fru Mørchs. Den 4. januar: Fæstemand Glahn i Vejle, den 6.: Petersen i Vordingborg og den 7.: Adam Jensen i Korsør.

Agenter rejste fra station til station, hvervede, hvad hverves kunne og betalte de hvervede billetten til København.<sup>26</sup> De hvervede rejste afsted, uvidende om, hvad der ventede dem i hovedstaden: "Varm" modtagelse, strejkevagter, politibeskyttelse, smæderåb om at være nogle lede skruebrækkere.

Arbejdsgiverforeningen rettede også henvendelse til formanden for Svensk Dampskibsrederiforening, Kaptajn Indebetou i Göteborg; men på en måde opstod der misforståelse om konfliktens mål og midler. Indebetou havde erfaring med at skaffe skruebrækkere. Han kunne blandt andet pege på sin agent, Adolf Hesberg i Blankenese, som under strejker i Sverige ofte havde leveret arbejdskraft, undertiden endog i "ganska stor utsträckning". Indebetou var imidlertid ikke interesseret i de fremsendte reglementariske bestemmelser. Han havde brug for konkrete oplysninger om kost og logi, kontant vederlag. Strejkebryderne var jo - ifølge Indebetou - i hovedsagen løse folk, som for det meste besluttede at forlade arbejdsstedet efter strejken.<sup>27</sup> Imellem linjerne betroede Indebetou de danske arbejdsgivere, at de ikke skulle regne med at skaffe faste folk under en konflikt.

Lige så perspektivløst var det at sætte afskrivere, formænd og kontorfolk til at losse og lade. De opfattede sig næppe heller som fast engagerede, men kunne jo da bruges i en snæver vending.

Alt i alt lykkedes hvervningen dog - rent kvantitativt. Social-Demokraten, som næppe så sig foranlediget til at overdrive KFA's succes, medgav den 22. januar 1914, at efter to til tre uger var selskabet knap og nap nået det an-

tal, man havde sigtet efter (250). Men Frihavnen var som en grådig mand med diarré: Indkom mere eller mindre intetanende arbejdere og udflød de fornedrede, nu skruebrækkere. I løbet af de godt og vel seks måneder, som konflikten varede, havde omkring 2300 arbejdsvillige været turen gennem Frihavnen.<sup>28</sup>

Formentlig havde Social-Demokraten også i nogen grad ret i betragtningerne over arbejdskraftens kvalitet. Mange af de arbejdsvillige var ikke andet end store drenge, det var uøvede folk og det, som Social-Demokraten kaldte "skrab-sammen".

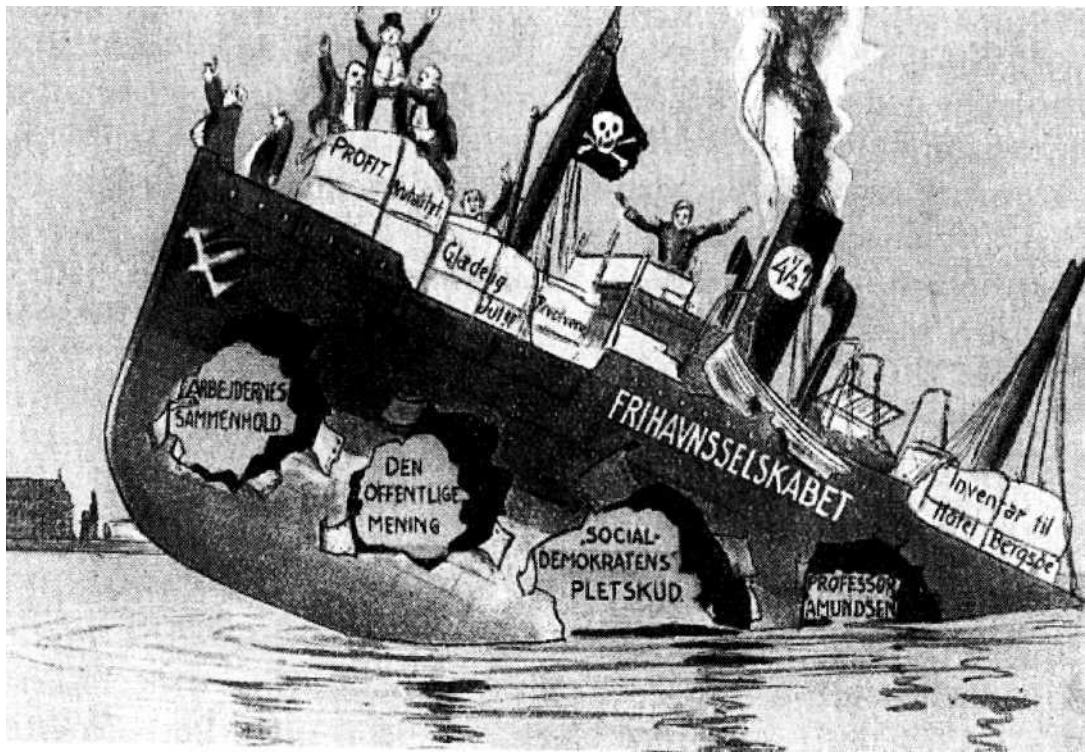
## Kampen mod skruebrækkerne

Set i bagklogskabens lys var fagbevægelsens udholdenhedstaktik en fiasko. DAF forlod sig på, at når der blev travlt på havnen, ville KFA også blive mere forhandlingsvillig. Men arbejdsmandsforbundet havde ikke forudset, hvilket held arbejdsgiverne ville få med deres skruebrækkerhvervning. Som tiden skred frem, blev en vis andel af de arbejdsvillige trods alt indarbejdet på Frihavnen og i april 1914 lovede direktør Bergsøe, at de arbejdsvillige, under en nyordning efter en friere model end de reglementariske bestemmelser, ville blive antaget frem for de strejkende. Med disse forbedrede udsigter opsigede de arbejdsvillige deres faste pladser pr. 1. maj.<sup>29</sup> Arbejdsgiverne højnede ambitionsniveauet og stillede sig ikke tilfreds med de første 250 nye, medgørlige arbejdere.

Fra begyndelsen kritiserede syndikalisterne DAF's undervurdering af skruebrækkernes betydning og pegede på, at der fra f.eks. kuskenes side burde iværksættes en sympatistrejke: På den måde ville der hurtigt kunne sættes en stopper for konflikten.

Frihavnsarbejderne tøvede imidlertid med at angle efter klassefællernes aktive sympati - der var i den første tid intet ønske om at lægge afstand til storebror DAF's taktik.

Kampen mod skruebrækkerne blev mere end almindelig hårdhændet. Her lagde også Social-Demokraten kraftigt ud. Frihavnsarbejdernes formand, Johannes Severin Hansen



Fra Frihavnsstrejken, mens der endnu var optimisme i arbejdernes lejr. Tegneren har ladet kaptajn Bergsøe sige fra kommandobroen: "Bare rolig, manne! Berlingske Tidende skriver at situationen i Frihavnen er udmærket!"

rapporterede dagligt fra Frihavnen<sup>30</sup> - og arbejderbladet stillede ham ofte det meste af forsiden til rådighed. Blandt Hansens udredningsopgaver var den at finde ud af, hvem skruibrækkerne var. Navne, adresser, tidligere gøremål og eventuelt andre oplysninger blev offentliggjort i de næsten daglige lister i avisen. Men dertil indskrænkede Severin Hansen ikke sin aktivitet. Han opsøgte i januar en pensionatsværtinde for at få hende til at "jage disse fyre på porten". Hun afviste imidlertid opfordringen, "hvorfor enhver ærekær arbejder anmodes om at have nævnte skruibrækkerpension i velvillig erindring."<sup>31</sup> En barber blev optaget på Social-Demokraternes skruibrækkerliste, fordi han ikke tog det så nøje, hvem han barberede. Og en skruibrækker blev sagt op af sin lejlighed, fordi de øvrige beboere ikke ville bo i samme ejendom.

Når Social-Demokraten også beskrev de

dårlige boligforhold, som skruibrækkerne måtte leve med i Bergsøes barakker, blev avisen af syndikalisterne beskyldt for øllebrødsbarmhjertighed.

Selv opererede syndikalisterne med begrebet rævejagt: Oprævling og social tilintetgørelse af skruibrækkere, baseret på "korps" af frihavnsarbejdere. Der var tale om en meget konkret tænkt social tilintetgørelse. Korpsset skulle gå videre end til skruibrækkeren selv: "hvem er hans hustru, vil hun leve sammen med denne usle fyr, hvem er hans børn og hvis børn leger de med, hvor går de i skole og hvor arbejder de?"<sup>32</sup>

Gik forfølgelsen ikke helt så vidt, så hersker der dog ingen tvivl om, at den strejkendes traditionelle hverv som vagt ved station, arbejdsplads og ved barakkerne, "Bergsøe's Hotel" blev taget særdeles alvorlig. Det var formentlig af den grund, at enkelte skruibrække-

re sikrede sig ud over, hvad politibeskyttelsen kunne yde dem og bevæbnede sig med pistol. Der opstod forholdsvis hurtigt situationer, hvor skruibrækkerne var i overtal - og det hændte, at det var de strejkende, som fik bank.<sup>33</sup>

Som krigen mellem strejkende og skruibrækkere skred frem, fortonede en mulig forsoning sig langt, langt ude i horisonten. Havnearbejderne kunne have grund til at opleve det som noget modsigelsesfyldt, at Social-Demokraten vedholdende angreb skruibrækkerne, mens DAF med sin udholdenhedstaktik gav arbejdsgiverne rigelig tid til at hverve samme skruibrækkere. Efterhånden kom havnearbejderne under ét i opposition til arbejdsmandsforbundet.

## Konsekvenser

Ved konfliktens begyndelse var der ellers udsigt til en samlet opbakning til DAF. Over for det massive angreb fra arbejdsgiverne var havnearbejdernes bestræbelser på en sammenslutning blevet forløst. Den 1. februar stiftede sæd- og stykgodsarbejderne, frihavnsarbejderne og kularbejderne på et stort møde i Gøttersgade Eksercerhus "Havnearbejdernes Fællesforbund". Som formand valgte det nye fællesforbund Chr. Nielsen - hidtil kularbejdernes formand og som nævnt medlem af DAF's hovedbestyrelse. I det valg mødtes havnearbejdere og frihavnsarbejdere "hen over midten". Sæd- og stykgodsarbejdernes Hans Olsen fik slet ikke sæde i bestyrelsen, men måtte nøjes med en plads som kontrahent i Social-Demokraten.<sup>34</sup>

Valgets solide tilslutning til DAF-fløjen var indirekte en afstandtagen til syndikalisternes sympatistrejke-taktik.

Chr. Nielsen fik imidlertid hurtigt problemer med opbakningen. I april nåede KFA og DAF ved forligsmandens mellemkomst frem til et forslag til løsning på konflikten. Bergsøe accepterede at ophæve de reglementariske bestemmelser og indføre en ordning, hvorved et antal arbejdere fik fortrinsret til arbejdet. Løn-mæssigt nåede man også frem til et kompromis, som begge parter betegnede som en sejr.

Så måske havde fællesforbundets medlemmer ret, da de på generalforsamlingen kritiserede forligsforslaget for at være uigennemskueligt. Mest af alt var de dog utilfredse med, at forslaget, som blev anbefalet til vedtagelse af DAF's ledelse og heriblandt Chr. Nielsen, ikke indeholdt noget om skruibrækkernes fjernelse.<sup>35</sup>

"I har jo forrådt os!" blev der råbt op til forslagens fremlægger, forretningsføreren for det københavnske arbejdsmandsforbund, P. Mikkelsen. Det forbedrede ikke stemningen, da Mikkelsen affærdigede hovedproblemet med, at skruibrækkerne jo altid "kunne arbejdes ud". Atter var lederne løbet fra et løfte, konstaterede Solidaritet. Denne gang havde de endda forsonet sig med "den mest ødelæggende faktor for fagbevægelsen: Skruibrækkertolerancen."<sup>36</sup>

Da forslaget var forkastet, krævede forligsmanden, at der blandt havnearbejderne blev nedsat et udvalg med mandat til at afslutte konflikten. På den efterfølgende generalforsamling valgte fællesforbundet fem repræsentanter. Af de valgte var kun én medlem af bestyrelsen, de fire øvrige (med Hans Olsen som den ene) var mellem dem, som kraftigst havde modsat sig afslutningen på grundlag af forligsforslaget.

Arbejdernes forhandlingsudvalg fik arbejdsgivernes indstilling at mærke. Da udvalget fremførte sit krav om skruibrækkernes afskedigelse, rejste DA's S.C. Hauberg sig, slog begge arme i bordet og råbte "aldrig, aldrig, det ville være en falliterklæring for arbejdsgiverforeningen!"<sup>37</sup> Direktør Bergsøe blev kritiseret for sit tilbud om at ansætte 150 strejkende med fortrinsret - "de bliver naturligvis kun puttet derud for at gøre kvalm." Arbejdsgiverforeningen overvejede at afbryde forhandlingerne og i stedet vente på, at de sidste arbejdsvillige dukkede op. De skulle nok komme, som trygheden blev større og kendskabet til fortjenesten bredtes.<sup>38</sup>

Der blev alligevel fra begge sider købslået om principsagen, skruibrækkerne. Forligsmanden forsøgte at bringe parterne til enighed om modellen 200 strejkendes ligestilling med 300 arbejdsvillige. På grund af den negative

stemning i fællesforbundet for denne løsning, anmodede DAF den 18. maj DsF om, at der blev givet sympatistrejke-sanktion til kranførere, kedel- og maskinpassere og elektriske. DsF's repræsentantskab nægtede imidlertid at give sanktionen. Man anerkendte ikke skruebrækterspørgsmålet som en principalsag - for DAF havde jo allerede én gang anbefalet et forslag, hvor skruebrækkerne forblev på havnen. DsF tilbød i stedet at bidrage til understøttelsen af de strejkende frem til den 15. august. Efter nogen forhandling i DAF's hovedbestyrelse blev det vedtaget at fortsætte strejken, understøtte de strejkende og modtage DsF's tilskud.<sup>39</sup>

I forbindelse med forhandlinger om en bifliktil nåede parterne endelig den 2. juli frem til et forlig. 200 strejkende blev ligestillet med "de øvrige arbejdere" - det vil sige, de skulle have et arbejdstegn, udstedt af KFA og være fortrinsberettiget ved antagelsen. Arbejdsvillige og strejkende forpligtede sig til at arbejde i fordragelighed.

Efter forliget lovede KFA ved nyansættelser kun at antage medlemmer af Havnearbejdernes Fællesforbund og løse arbejdere skulle ligeledes hentes primært fra forbundets rækker.

Før arbejdets genoptagelse anmodede fællesforbundets formand, Chr. Nielsen om, at havnearbejderne fik lejlighed til at stemme om forliget. Det var en prekær situation, at der af ca. 570 strejkende (en del af det oprindelige antal, 700 havde fundet andet arbejde) blev udtaget 200 til fast ansættelse med arbejdstegn og fortrinsret. På Frihavnen fik man så at sige et A-hold og et B-hold - Nielsen så i ånden, "at de folk, som tager imod tegnene, får ubehageligheder fra deres egne kammeraters side."<sup>40</sup> Hvordan holdt man sammen på en organisation på det grundlag?

Var B-holdet med til at stemme forliget i hus, kunne skansen måske holdes. Bergsøe gav i første omgang afstemningen sin velsignelse - og da han alligevel fik kolde fødder, beroligede DAF's fungerende forretningsfører, Jens Larsen ham: Hvis havnearbejderne ikke godtog forliget, men i stedet meldte sig ud af DAF, var KFA heller ikke længere forpligtet

til at antage medlemmer af fællesforbundet. Arbejdsmandsforbundet ville fritstille sine medlemmer, så arbejdet ikke blev betragtet som strejkeramt.

DAF's løfte til arbejdsgiverne var formentlig også et slagkraftigt argument over for fællesforbundets generalforsamling. Forliget blev vedtaget. Men i øvrigt var Bergsøe ikke ganske uden fornemmelse for stemningen blandt havnearbejderne. Før generalforsamlingen havde 200 havnearbejdere underskrevet et forslag om, at fællesforbundet udmeldte sig af DAF. Ved en urafstemning blev forslaget forkastet; men stemningen for udmeldelse var tilsyneladende forholdsvis stærk om ikke fremherskende.<sup>41</sup>

Der var løbet en del vand i åen siden den entydige opbakning til DAF ved fællesforbundets stiftelse.

## Fordrageligheden

"Nu drager der 200 organiserede arbejdere ind i Frihavnen, og det vil sikkert bevirke, således som mønstringen og hele antagelsesforholdene er tilrettelagt, at om føje tid er den sidste rest af skruebrækkerne forsvundet fra Frihavns-gebetet" - lød det optimistisk opmuntrende i Arbejdsmandenes Fagblad ved konflikten ophør. Men en fordeling, hvor der var indtil dobbelt så mange arbejdsvillige som organiserede,<sup>42</sup> var ikke noget godt udgangspunkt for at "arbejde skruebrækkerne ud". De arbejdsvillige nød særlig beskyttelse af politiet, som en tid efter konflikten ophør vedblev den forstærkede indsats på Frihavnen og de organiserede kunne efter konflikten risikere at blive straffet for synder, begået under strejken. Der blev fortalt, at en arbejdsvillig blot skulle sige til en betjent "her står en mand, som har spyttet på os" - så stak politibetjenten rask væk en bøde på 40 kr. ud.<sup>43</sup>

Desuden skulle arbejderne fordeles ved de enkelte pladser af den samme overforvalter, som havde haft de arbejdsvillige i sit brød i et halvt år - under stadige forstyrrelser af de strejkende. Af hensyn til arbejdsroen sammensatte forvalteren sikkert arbejdsholdene

homogent af arbejdsvillige alene eller af organiserede alene. Men det kan heller ikke udelukkes, at de hold af arbejdere, som nød hans særlige gunst, fik de bedste akkorder.

De organiserede "drog" ikke ind på Frihavnen. Tværtimod kom de til at føle sig så trængte, at de lod Chr. Nielsen fremføre en række klager over for direktør Bergsøe:

Et hold forbundsmedlemmer var en formiddag brutalt blevet smidt ud af frokoststuen af havneformand Chr. Eriksen. Dagen efter var fem - seks af de gamle arbejdere ligeledes blevet generet, mens de sad i frokoststuen. På signal havde en af de nye hevet et beskidt lommetørklæde frem og tørret en af de organiserede om næsen, mens en anden demonstrativt satte enden op på bordet mellem madpakkerne. Samme dag gik 14-15 forhenværende skruebrækkere ned på pladsen og én af dem trak en gummitamp op af lommen, sagde til de organiserede, at ville de noget, så var han klar... I restaurationen Capella var det revolvere, som blev trukket frem - fem organiserede arbejdere arresteredes i den anledning.

Direktør Bergsøe var dog tilbøjelig til at mene, at det var de arbejdsvillige, som led under forholdet. Kontorpersonalet havde været vidne til, hvordan de arbejdsvillige måtte løbe spidsrod mellem de organiserede, som spyttede og råbte. Bergsøe havde selv grebet ind, da en arbejdsvillig var blevet overfaldet af 20-30 mand. I cykelskuret var dæk og slanger på cyklerne skåret op. Bergsøe havde først troet, at det var havnens løse eksistenser, som stod bag, men senere erfaret, at det var de strejkende.

- Ja, Snapstinget i Capella burde holdes lukket, svarede Chr. Nielsen. Mange løse eksistenser holder til dér, og det er ofte dem, som laver spektaklerne.

Uden for arbejdspladsen havde de arbejdsvillige ikke rygdækning af politi, overforvalter og formænd. Alex. Reiff var under konflikten blevet hængt ud med navns nævnelse seks gange på Social-Demokratens skruebrækkerliste. Et eksemplar afbladet, forsynet med understregning af navnet, var smidt ind gennem brevsprækken til ham. Han havde også modta-

get sedler med grumme skældsord. Kun med besvær havde han fundet en anden og væsentligt dyrere lejlighed, da han af sin udlejer blev sagt op i den gamle. Kvarterets handlende ville ikke ekspedere for familien. Efter opsigelsen i Frihavnen havde det været umuligt at finde arbejde, brændemærket som han var. Nu forfaldt huslejen og den var høj.

Reiff var klar over, at Bergsøe under strejken havde ydet forfulgte arbejdsvillige pæknær støtte. Dengang havde Reiff ikke benyttet sig af det; men nu var han nødt til at bede om hjælp. Arbejdsgiverforeningens kontorchef, Weitemeyer bad et par dage senere Reiff komme op på kontoret.<sup>44</sup> Og måske Reiff ved den lejlighed modtog et kontant beløb.

Arbejdsklimaet blev vel efterhånden stabiliseret; men arbejderne var fortsat fordelt på "strejkende" og "skruebrækkere". Forholdet var ømskindet. Da kranfører Johs. Pedersen en dag råbte ned til en kollega efter en skrue-trækker, hørte to arbejdsvillige det i forbifarten som "skruebrækker". Pedersen blev kaldt op til direktøren og fik en reprimande.<sup>45</sup>

Johs. Pedersen havde været ansat som kranfører i Frihavnen siden 1907 og ændringen i arbejdsforholdene efter konflikten 1913/1914 oplevede han først og fremmest kvalitativt. Før havde det været "brillante samarbejdende folk" — efter strejken blev der ikke arbejdet nær så effektivt. En arbejdsgiver gjorde den observation, at frihavnsarbejderne nu - og det gjaldt de "gamle" såvel som de "nye" - lod hånt om formændenes ordrer. I det hele taget optrådte arbejderne egenmægtige.<sup>46</sup>

## Overenskomst og direkte aktion

Frihavnens arbejdere optrådte også egensindige over for fællesforbundets bestyrelse. Da S/S Tiber i oktober 1914 skulle lastes, nægtede de at tage overarbejde. Bestyrelsen ønskede næppe flere konflikter og lovede at påtale forholdet. På eget initiativ idømte bestyrelsen hver enkelt arbejder en bøde på halvanden krone. Arbejdsgiverforeningen havde øje for de perspektiver, en sådan ordenshåndhævelse indeholdt.<sup>47</sup>

Med udbruddet af første verdenskrig fulgte dyrtid og varemangel. Arbejderne i frihavnen havde kun ringe muligheder for at opnå kompensation gennem lønkrav, tilstedeværelsen af en stor skare uorganiserede arbejdere udgjorde for stort et usikkerhedsmoment. Derimod blev der optaget forhandlinger om arbejdet i Toldhavnen - efter at havnearbejderne de første måneder af 1915 havde gennemført en række spredte arbejdsnedlæggelser. Et resultat af forhandlingerne blev først nået i marts 1916 - men da var parterne også blevet enige om prisuranter for stort set alt arbejde i havnen.<sup>48</sup>

- Nået så langt, kunne blikket vendes mod Frihavnen. Allererst skulle der dog samles underskrifter ind blandt de arbejdsvillige, "A-folkene". Ca. 150 A-folk skrev under på, at de ville strejke sammen med de øvrige arbejdere, hvis ikke det lykkedes fagorganisationerne gennem forhandlinger at opnå en overenskomst med KFA.<sup>49</sup>

Kort før strejken blev en realitet, nåede parterne frem til en løsning. For første gang siden 1899 var forholdene i Frihavnen ordnet ved overenskomst.

M.Chr. Lyngsie mente nu tiden inde til en rehabilitering af A-folkene. Det var "de bedste af dem - de, der er kommet ind under fejle forudsætninger", som havde skrevet under på at ville nedlægge arbejdet. Nu burde de have muligheden for - imod at erlægge en bøde - at blive optaget i Havnearbejdernes Fællesforbund. Chr. Nielsen påstod at være enig, men han bevægede sig nu i ganske andre tankebaner: Han "havde tro til, at man måske ved et kup kunne få dem bort fra havnen" - og mente så i øvrigt ikke, at sagen vedkom DAF's hovedbestyrelse.

Hovedbestyrelsen vedtog at anbefale Havnearbejdernes Fællesforbund at optage A-folkene,<sup>50</sup> men fællesforbundet tog ingen notits af anbefalingen og der gik endnu knap tre år, før A-folkene blev rehabiliteret.

Under forhandlingerne med arbejdsgiverne var det blevet vedtaget, at overenskomsterne skulle være gældende frem til 1. februar 1918. Dyrtiden udhulede dog langt tidligere de opnåede lønstigninger og dyrtidstillæggene kom-

penserede ikke i fuld udstrækning for reallønsfaldet. I hvert fald fra 1917 begyndte trælastarbejderne jævnlige at stille krav om et tillæg til den overenskomstmæssige pris, før de tog fat på arbejdet. Skal man tro arbejdsgivernes udsagn under de forskellige voldgiftssager, ydede man for fredens skyld ikke sjældent dette tillæg. Og afslog formanden - evt. efter samråd med importøren - gik arbejderne hjem. Så var arbejdsgiverne henvist til at søge assistance gennem arbejdsmændenes anvisningskontor. De arbejdere, som herefter mødte op, tog også fat på arbejdet - men der opstod ofte problemer, f.eks. med bræddernes sortering, som arbejderne påstod, de ikke kunne hitte ud af. De lossede det hele i "rosbunke". En enkelt gang mente formanden at have hørt en arbejder mumle, at blev tillægget betalt, ville arbejdet også blive udført, som det skulle.<sup>51</sup>

Udtalt blev "taktikken" dog sjældent. Arbejderne lod blot arbejdskraftens kvalitet undergå en forandring på linje med købekraften af den overenskomstmæssige løn. Demonstrationen af, at kvalitet kostede tillæg, kunne arbejdsgiverne næppe undgå at bemærke. Som modtræk mod "arbejdsvægringen", hvis forbindelse til fællesforbundet ikke umiddelbart lod sig påvise, påkaldte arbejdsgiverne sig fællesforbundets forpligtelse til at anvise arbejdskraft - og ved den faglige voldgift fik arbejdsgiverne i 1917 fastslået, at forbundet også var forpligtet til at anvise *øvet* mandskab.<sup>52</sup>

Havnearbejdernes Fællesforbund forklarede under en lignende sag i 1918, at der ikke *var* øvet mandskab at anvise. De øvede var beskæftiget hos uorganiserede arbejdsgivere, som betalte en højere løn. Gået nærmere på klingen måtte fællesforbundets repræsentanter dog indrømme, at det nok alligevel ikke var *alt* øvet mandskab, som var beskæftiget andetsteds. Havnearbejdernes Fællesforbund blev i denne sag pålagt at betale en bod på 1000 kr.<sup>53</sup>

Fællesforbundet skød sig også ind under, at havnearbejderne for en tid (på grund af konstateret misbrug) var frataget arbejdsløshedsunderstøttelsen. Derfor mødte de ikke til kontrol - og derfor var det ikke muligt at anvise dem til et ledigt job. Blev der ikke i voldgifts-

retten taget notits af den forklaring, har af-færen muligvis været medvirkende til, at havnearbejderne senere mere bevidst fraskrev sig statsstøtte og de dermed forbundne kontrolforanstaltninger.

Hvad der foregik internt i Havnearbejder-nes Fællesforbund kan man også være heldig at få et indblik i via voldgiftssagerne. Omkring den 31. maj 1918 blev der i forbundet afholdt et godt besøgt møde, hvor trælastarbejderne nød opbakning til deres krav om løn-tillæg. Kort tid efter gjorde en generalforsamling i fællesforbundet bestyrelsen ansvarlig for de utidssvarende overenskomster. En ny bestyrelse blev valgt.<sup>54</sup>

Den ny formand var Wilhelm Andersen og under ham blev der ikke gjort meget for at holde de mange arbejdsvægringer i ave. - Det var "ikke hans sag at hjælpe firmaet i dets arbejdsvirksomhed."<sup>55</sup> I september 1918 opfordrede han selv et arbejds hold til at nedlægge arbejdet, fordi arbejdsgiveren ikke ville tage hensyn til unormale arbejdsforhold og yde løntillæg. Formanden på pladsen påtalte overenskomstbruddet; men hr. Andersen svarede i følge arbejdsgiveren med "at overdænge min repræsentant med forskellige ukvemsord, såsom "snottet hvalp", "knægt", "karklud" og det, der var værre."<sup>56</sup>

Formanden for Foreningen af Arbejdsgivere ved Københavns Havn, N.L.Petersen, DFDS beklagede sig også over Andersen. Det var så galt, "at ingen af vore medlemmer mere end én gang forhandler med ham", og Pedersen henstillede sågar til DA, at man på hovedorganisationsniveau gjorde noget ved de utålelige forhold. Arbejdsgiverforeningen klagede da også til DsF; men om nogen "afskedigelse" blev der ikke tale.

## A-folkenes fjernelse

Det var under Andersens formandskab, at de ulovlige arbejdsstandsninger for alvor løb løbsk - måske også mere, end han umiddelbart brød sig om.

I foråret 1919 lykkedes det arbejder- og arbejdsgiverrepræsentanter at nå til enighed om

en ordning for A-folkene. Imod at betale en bod på 500 kr. skulle de have fri adgang til Havnearbejdernes Fællesforbund. Til gengæld for denne indrømmelse opnåede fællesforbundets repræsentanter en lønforhøjelse og otte timers arbejdsdag.<sup>57</sup>

Arbejdsgivernes omsorg for A-folkene skyldtes nok mestendels, at fordrageligheden mellem de to grupper af arbejdere stadig var tvivlsom og at uroen var hæmmende for effektiviteten.

I modsætning til arbejdsgiverne var havnearbejderne ikke tilfredse med aftalen. Den 7. maj skulle forslaget til afstemning på en generalforsamling; men "en del uerfarne medlemmer forhindrede enhver taler i at udtale sig", og næste dag bredte de sporadiske arbejdsstandsninger sig til en almindelig strejke. Forbundets bestyrelse fordømte strejken som "foranlediget ved urigtige påstande fra uansvarlig side", og opfordrede arbejderne til at genoptage arbejdet.<sup>58</sup> Den 11. maj sadlede bestyrelsen imidlertid om og godkendte strejken. Dagen før havde arbejdsgiverforeningen indbragt sagen for Den faste Voldgiftsret, og det har muligvis været medvirkende til, at DAF tog de store bogstaver frem og truede fællesforbundet med eksklusion.

På generalforsamlingen den 13. maj foreslog bestyrelsen, at den sammen med DAF's ledelse fik mandat til at afslutte konflikten på grundlag af: 1. A-folkenes fjernelse; 2. Lønforhøjelserne skulle have tilbagevirkende kraft fra 1. februar (hvor den gamle overenskomst var udløbet) - og 3. Arbejdsgiverne gav afkald på erstatningskravet for den ulovlige strejke.

Der blev også indgået et forlig den følgende dag; men arbejdsgiverne nægtede dog både at afstå fra erstatningskravet og at afskedige de sidste 100 A-folk. En løsning blev nået, fordi A-folkene selv var villige til at forlade arbejdet, hvis de til gengæld kunne blive optaget i en afdeling af DAF. A-folkene blev optaget i Lager- og Pakhusarbejdernes Fagforening af 1907. Københavns Frihavns Aktieselskab ydede hver af de 100 A-folk en kompensation på 3000 kr.<sup>59</sup> Arbejdet blev genoptaget den 16. maj.





Havnearbejdere ved kulkranen i Tuborg Havn 1919. (ABAs Billedarkiv).

Uroen i havnen i det tidlige forår var efter alt at dømme begrundet i kravet om højere løn; men den almindelige strejke i maj havde "til formål fjernelsen fra havnen af arbejdere, der for 6 år siden under en arbejdsstandsning lod sig ansætte som arbejdere i havnen".<sup>60</sup>

Havnearbejdernes Fællesforbund blev idømt en bod på 800.000 kr.

## Arbejdsspærring og helhedshensyn

Boden havde Havnearbejdernes Fællesforbund ingen mulighed for at betale. Forbundet blev erklæret fallit og havnearbejderne reorganiserede sig i Dansk Transportarbejderforbund. Som formand valgte havnearbejderne M. Darup. Han forsøgte ihærdigt på at skabe ordnede forhold på havnen. Den afgående formand, Vilhelm Andersen blev medlem af en komite, som skulle søge økonomisk samarbejde med organisationer uden for DsF. Visionen

var et internationalt forbund.<sup>61</sup> Komiteen signalerede syndikalisme, formanden socialdemokrati - tilsammen betegnede det et forbund med ideologisk turbulens.

Den 12. juli blev Dansk Transportarbejderforbund og DAF enige med havnens arbejdsgiverorganisationer samt DA om et forlig, hvorved boden blev nedsat til 25.000 kr. Til gengæld for nedsættelsen måtte arbejderrepræsentanterne garantere arbejdsro på havnen. Den 13. juli vedtog transportarbejderne forliget. Men kun 3 uger senere vedtog en ny generalforsamling, at man *ikke* ville afvikle gælden på de 25.000 kr.

Ved fallitten var forbundets kontor og inventar røget og bestyrelsen havde fået besværliggjort sin administration i en sådan grad, at kontrol var umulig, skrev M. Darup til arbejdsgiverne. Under de givne forhold så ledelsen sig ikke i stand til at fortsætte. Men blev gælden eftergivet og fallitten ophævet, ville bestyrelsen gøre, hvad den kunne for at

skabe arbejdsro. - "I modsat fald garanterer vi ikke mere for noget hvad angår arbejdsforholdene ved havnen". Darup bad om et hurtigt svar, da det ville blive nødvendigt inden længe igen at holde generalforsamling.<sup>62</sup>

Et svar fik transportarbejderforbundet først den 21. august, da arbejdsnedlæggelserne igen begyndte at gribe om sig. Arbejdsgiverforeningen opfordrede både DAF og transportarbejderforbundet til at besørge arbejdets genoptagelse.

Dette svar har Darup næppe kunnet bruge til noget. På generalforsamlingen tre dage senere fik "komiteen" eller syndikalistfløjen tydeligvis overtaget. Forsamlingen erklærede, at Dansk Transportarbejderforbund intet havde med DAF at gøre og at arbejdsgiverne måtte forhandle direkte med havnearbejderne.

Omkring den 26. august, efter at en voldsom skendelse var gået arbejderne imod, bredte arbejdsnedlæggelserne sig til en mere almindelig strejke. Så varslede arbejdsgiverne lockout fra den 4. september for alt arbejde på havnen under organiserede arbejdsgivere. Varslet blev ikke sendt til transportarbejderforbundet; men til DAF. At forhandle med "det såkaldte transportarbejderforbund" uden DAF's medvirken anså arbejdsgiverne for umuligt. DAF skulle vide, at også arbejdsmandsforbundet ville blive gjort ansvarlig for de medlemmer, som, ved et forsøg på at danne selvstændigt forbund, unddrog sig deres overenskomstmæssige forpligtelser.<sup>63</sup>

Der var efterhånden i vide (borgerlige) kredse rejst en kraftig stemning mod havnearbejderne. I Rigsdagen blev der lagt pres på Zahle for at få ham til at stille statsmagten i ryggen på de eventuelle arbejdsvillige - ligesom Lloyd George havde gjort det i England under jernbanestrejken dér.<sup>64</sup> Zahle greb ind, men ikke ved at love de arbejdsvillige beskyttelse. På statsministerens initiativ mødtes DAF's, transportarbejderforbundets og arbejdsgiverforeningens repræsentanter ved forhandlingsbordet. Man tør vel gætte på, at stemningen var præget af arbejdsgiverforeningens syn "det såkaldte transportarbejderforbund" - og måske også af samme forbunds

holdning til DAF's indblanding. Forhandlingerne førte ikke til ordnede forhold på havnen. Den 12. september varslede arbejdsgiverforeningen en udvidelse af lockouten over for medlemmer af DsF - uden nærmere angivelse eller begrænsning. Det var arbejdsgiverforeningen opfattelse, at DAF forlængst burde have erklæret arbejdet på havnen for frit. Som passiv tilskuer havde DsF dog også part i ansvaret for den samfundsødelæggende havnekonflikt.<sup>65</sup>

Fagbevægelsen stod i forvejen i en vanskelig situation. Under krigen havde arbejderne været tilbageholdende med deres lønkrav, mens der i andre samfundslag blev høstet store fortjenester. Det var på tide, mente man i arbejderkredse, at der nu blev ydet kompensation for de magre krigsår. Et dyrtidstillæg, svarende til de konstaterede prisstigninger siden sidste regulering i 1918 var ikke nok. Når DsF's repræsentantskab mødtes, kunne der berettes om gærende utålmodighed blandt medlemmer i forskellige fag og i forskellige egne af landet. Lyngsie - og andre - mente, at det var nødvendigt at gribe stemningen, gå i spidsen for og lede strejkebevægelsen. Ellers risikerede man at miste kontrollen over krav og medlemmer. Dansk Arbejdsmandsforbund sendte det første strejkevarsel i midten af september.<sup>66</sup>

Samtidig var arbejdsgiverne for alvor begyndt at sætte sig på bagbenene over for kravene om dyrtidstillæg. Storkonflikten truede næsten konstant.

DsF's forretningsudvalg mødtes den 15. september og diskuterede situationen. Varslet om lockoutudvidelse gjorde en indkaldelse af repræsentantskabet nødvendig. Men hvilken udvej skulle man pege på?

- Egentlig skulle arbejdet på havnen frigives, sagde Lyngsie - men det er umuligt nu, da arbejdsgiverne har krævet det. Hvis ikke konflikten skal fænge også i provinshavnene, må der dog fra DsF's side lyde en skarp protest mod transportarbejdernes optræden.

Th. Stauning mente ikke, at der var den store forskel på at tage afstand fra havnestrejken og så at frigive arbejdet på havnen. "Men

der går vel nok alligevel ingen i arbejde for tiden."

Og skulle der alligevel dukke nogle villige op, så kunne Emanuel Svendsen forudse, at hverken kuske eller lager- og pakhusarbejdere ville arbejde sammen med dem.

På det ekstraordinære repræsentantskabsmøde den 23. september pointerede både Lyngsie og Stauning under deres fremstilling af sagen, at havnekonflikten var umådelig dyr for samfundet, Københavns havn mistede good-will, vareknaphed og prisstigninger blev forøget og mangel på råstoffer kvalte byggeri og industri. Stauning forudså et regeringsindgreb - og hvor meget man end måtte hævde strejkeretten, så var der dog samfundsfunktioner, der skulle varetages.

"Vi må vise det mod at vende os mod disse udskejelser, der ødelægger vore organisationer", sagde Lyngsie. Hvad der var bygget op igennem årtier, skulle ikke brydes ned af tilfældige raptusser.

Repræsentantskabet vedtog en resolution, der blandt andet indeholdt en henstilling til havnearbejderne om at følge deres egen ledelses råd - genoptage arbejdet og søge forhandling med arbejdsgiverne.

"Forsåvidt denne opfordring ikke måtte blive fulgt, pålægges det fagforbundenes forretningsudvalg at drage omsorg for, at havnearbejdernes strejke lokaliseres, således at samfundsnødvendige funktioner, industriens og håndværkets forsyning med brændsel og tilførsel af levnedsmidler ikke forhindres."<sup>67</sup>

Det blev ikke nødvendigt at lokalisere havnestrejken ved f.eks. at stille strejkelystne arbejdere ved andre danske havne i udsigt, at et eventuelt nedlagt arbejde ville blive frigivet. Ved forligsmandens mellemkomst genoptog havnearbejderne arbejdet den 30. september, hvorefter der blev indledt forhandlinger med arbejdsgiverforeningen. Forligsmandens indgriben tilgodeså i vel rigelig grad transportarbejderforbundet, mente arbejdsgiverforeningen. Gennem den overenskomststridige strejke blev havnearbejdernes løn nu højere, end hvis de ikke havde brudt med den øvrige fagbevægelse.<sup>68</sup>

## Klassesolidaritet og samfundssolidaritet

Organiseringen og den tiltagende bevidsthed om sammenholdets betydning hang sammen som ærtehalv. Det måtte også arbejdsgiverforeningen sande ved tilbagemeldingerne fra havnearbejdsgiverne i provinsen under konflikten i 1913/1914. Selv foreninger af tidligere skruibrækkere var tilsyneladende for meget "organisation" til, at deres medlemmer ville optage konfliktramt arbejde.

Sammenhold og organisering hørte sammen. Men den karakter, som holdningen til skruibrækkere fik, kan ikke forklares med organisering alene. Hadet mod skruibrækkerne var irrationel, den brændte, selv når "skruibrækkerne" ikke længere var en trussel mod sammenholdet eller resultaterne af en faglig kamp. Forsoning var ikke mulig, selv om de arbejdsvillige nu var mere end villige til at indtræde i de organiseredes rækker.

Skyldtes det syndikalistisk agitation? Blandt nogle havnearbejdere havde international samarbejde høj prioritet allerede omkring århundredskiftet og i beskedent omfang anvendte havnearbejderne også før 1914 en syndikalistisk aktionsform - hurtig, uvarslet arbejdsstandsning. Nogle havnearbejdere var vel simpelt hen syndikalister, andre var det derimod ikke. Det er interessant, at de københavnske havnearbejderorganisationer - selv om syndikalisterne på det tidspunkt i høj grad var ude med snøren - i 1914 forenedes under DAF's banner uden noget af havnearbejdernes ellers ret så demonstrative selvhævdning. Det var modsætningsforholdet mellem de strejkendes aktive skruibrækkerbekæmpelse og den faglige ledelses "skruibrækkertolerance", som gjorde udslaget.

I dette modsætningsforhold lå en betydelig del af klangbunden for de syndikalistiske tanker. Verdenskrigens sociale vilkår samt revolutionære strømninger i Europa spillede naturligvis også ind. Alligevel valgte et flertal af havnearbejderne i 1919 en formand (M. Darup), som var socialdemokratisk i sine handlinger og som også under den store havne- og sømandsstrejke i 1920 efter påskeuppet stod

et voldsomt syndikalistisk stormvejr igennem for at nå til en afslutning på konflikten.

Det var ikke syndikalistiske synspunkter, som var bestemmende for holdningen til skruibrækkere. Snarere så havnearbejderne i den syndikalistiske aktionsform muligheder for blandt andet at komme skruibrækkerne til livs.

Sat op imod hinanden ses udviklingen mellem de to punkter 1899 og 1919. Efter strejken i foråret 1899 var havnearbejderne selv nødt til at være skruibrækkertolerante og arbejde sammen med de faste arbejdere. Styrkeforholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere tvang på det tidspunkt havnearbejderne til at acceptere tingenes orden eller uorden. 2 år senere afslog de løse havnearbejdere at stille sig solidariske med de faste - som ellers stræbte mod en ophævelse af enkeltmandskontrakterne, de faste arbejderes hovedanstødssten. Konflikten i 1899 forblev i hukommelsen på grund af kontrakterne og de faste arbejderes forpligtelse til at optage alt arbejde. En "genforening" var dog mulig og det sætter den uforsonlige aktion i maj 1919 i relief.

For at kunne føre restriktionerne mod skruibrækkerne ud i livet, måtte organisationen opnå en vis magtposition. I bestræbelserne på at opbygge denne magt og samtidig stillet over for det stadigt tilbagevendende skruibrækkeri udviklede det indre sammenhold sig til et mere og mere fintmasket net. Efterhånden blev der sat lighedstegn mellem skruibrækkeri og moralsk fordærv.

De københavnske havnearbejdere befandt sig på venstrefløjen i dansk arbejderbevægelse. Septemberforliget i 1899 og det fagretlige system, som navnlig gav anledning til faglig opposition fra syndikalisterne, nærrede også havnearbejderne mistillid til. Begrundet mistillid, for konkret havde de selv mellem 1902 og 1907 været sat uden for arbejdsmarkedets lov og ret. Deres radikale aktionsformer var ikke generel - omend den gik igen i visse andre fag - for hele arbejderbevægelsen. Men holdningen til skruibrækkeri delte havnearbejderne i større eller mindre omfang med resten af arbejderklassen.

I september 1919 havde fagbevægelsens ledelse ingen tiltro til, at man kunne afværge den truende storlockout ved at frigive arbejdet på havnen. DsF kunne imidlertid også tage skridtet fuldt ud og rette henvendelse til en gruppe arbejdere for at få dem til at optage et strejkeramt arbejde. Det var tilfældet i 1920, hvor havnestrejken blandt andet lammede kulforsyningen til den københavnske befolkning. Det socialdemokratiske bystyre kom under pres fra både Fragtnævn og borgerlige kommunalpolitikere, som mente, at der burde rettes henvendelse til det i arbejdsgiverforeningens regi dannede skruibrækkerkorps, Samfundshjælpen. Socialdemokraterne frygtede angiveligt et "reaktionært kommunekup" og i denne katepine rettede de henvendelse til de københavnske fagforeningers fællesbestyrelsesmøde, som "forstod stillingen og vedtog med overvældende majoritet at værne arbejderne flertal i kommunen".<sup>69</sup> Belysningsarbejderne blev anmodet om at optage arbejdet; men på en generalforsamling nogle dage senere afslog de at efterkomme anmodningen. At "nedværdige sig til det hæsligste af alt"<sup>70</sup> var - sat på spidsen - for høj en pris at betale for det socialdemokratiske bystyre og befolkningens kulforsyning.

Som led i arbejderbevægelsens faglige og sociale kamp var en kompromisløs holdning til skruibrækkeri blevet udviklet. Denne holdning blev en vigtig komponent i arbejderne identitetsfølelse og kunne ikke, da fagbevægelsen blev presset til det eller ønskede det, styres politisk.

Fra identitet og værdigrundlag eller moral kunne det næste skridt være en moraliseren eller moralsk fordømmelse. For havnearbejderne gav det sig udtryk i handling, når f.eks. de strejkede for at få tidligere skruibrækkere fjernet.

Selv inkasserede havnearbejderne også moralske domme - fra arbejdsgiverside og i nogen grad også fra den faglige ledelse. Enkelte "kendelser" fra Den faste Voldgiftsret kan bedst karakteriseres som moralprædikener. Men det var de arbejdsløse, som især måtte

holde for på en tid, der generelt var rig på moralsk fordømmelse.

Samtiden så først og fremmest noget moralsk angribeligt i manglende ansvarsfølelse over for fællesskabet. Oprindelsen til dette skal formentlig søges i organismetankens gennemslag i Danmark. At betragte samfundet som en levende organisme uden noget modsætningsforhold mellem klasserne havde i første række og i begyndelsen af århundredet appel til den radikale klasseskelsudjævnende politik. Udbruddet af første verdenskrig - og det radikale ministeriums gennemførelse af en kriselovgivning - forløste mere bredt og med mange fortolkningsmuligheder organismetanken. Befolkningen fik en oplevelse af at tilhøre et fællesskab. De var i "samme båd".

Hos socialdemokraterne slog "samfundssolidariteten" igennem med f.eks. det udtalte svar for "det heles vel". Ganske vist var det stadig hele *klassens* vel, man tænkte på; men formuleringen tillod bredt favnende fortolkninger. I andre samfundsgrupper kunne den sociale krise lovgivning og forventningen om samfundssolidaritet opleves som en spændetrøje i forhold til de muligheder for økonomisk vinding, som krigen også indebar. Her var en udvej at forsvare sig med et angreb på f.eks. de arbejdsløse. Samfundssolidariteten skulle i princippet komme navnlig de svage grupper til gode og "de stærke" var vældig på vagt over for misbrug.

I realiteten var klassekampen behård virkelighed; men i overensstemmelse med "tidsånden" blev den fortrængt på det ideologiske plan. Det var næppe nogen tilfældighed, at arbejdsgiverne kaldte deres strejkebryderkorps for "Samfundshjælpen". De værnede ikke dermed deres egen fortjeneste, nej, de reddede samfundet. Under frihavnsstrejken rettede syndikalisterne i første række skytset mod skruebrækkerne, ikke klassefejden, kapitalen.

Under samme konflikt optog Social-Demokraten et indlæg, forfattet af en Valdemar Andersen, som karakteriserede skruebrækkerne, men i ét og samme åndedrag også indfangede en tidsånd, rig på postuleret samfundsfølelse og moralsk fordømmelse.

"Rådede strejkebrydermoralen, eksisterede intet samfund, thi så havde den mest, som mest måtte gribe."

Med et skjult citat fra Jyske Lov refererede Valdemar Andersen således til den samme nationale arv, som den politiske højrefløj i skikkelse af "Arbejdernes konservative Forening" og "Den danske Forening til Fremmedelemeters Begrænsning" få år senere brugte på deres vej mod en definition af "folkefællesskabet". Her betragtede man med utilsløret begejstring de krigsførende hæres udtrykte billede af den levende samfundsorganisme.

Valdemar Andersen fortsatte i januar 1914: "De følelser af sorg, harme og had, hvormed enhver *rettænkende* ser på skruebrækkeren, er udslag af god samfundsfølelse."<sup>71</sup>

## Noter

1. Tidsskrift for Industri 1.12.1919.
2. Havnearbejder Poul Jensen (Nationalmuseets Industri-, Håndværker og Arbejderundersøgelse, NIHA nr. 355). Poul Jensen var beskæftiget ved Frihavnen i 3 ½ år fra maj 1903.
3. Noget kan sikkert tilskrives splittelsen i 1894 af det københavnske arbejdsmandsforbund. M.C.Lyngsie blev dengang formand for det ene forbund, H.V.Willumsen (som frem til 1902 var formand for Havnearbejdernes Forbund) blev formand for det andet.
4. Social-Demokraten 26.3., 28.3. og 1.4.1899.
5. Den tidligere citerede Poul Jensen, som vel at mærke først blev ansat 4 år efter konflikten, fortæller - altså fra anden hånd - at stemningsskiftet skyldtes arbejdsgiverens meddeler eller provokatør: En havnearbejder, vist nok medlem af bestyrelsen, "holdt tale for strejken, og bagefter gik han lige ned i Frihavnen og fortalte ledelsen, hvad der var blevet sagt og vedtaget på mødet. Efter den totalt tabte strejke, da arbejderne mødte igen i havnen, gik han der med høje flipper og en bred guldsnor om kasketten". Som belønning var havnearbejderen blevet formand.
6. NIHA nr. 763.
7. Social-Demokraten 11.4.1899.
8. Afskrift af protokollatet fra den stiftende generalforsamling, bilag 1 til frihavsarbejdernes indlæg i voldgiftssag nr. 111. Den faste Voldgiftsret. Arkiv i Rigsarkivet.
9. Arbejdsmænd i København. Forhandlingsprotokol 21.12. og 25.12.1899. (ABA) Samt Havnearbejderen (organ for Dansk Havnearbejderforbund) januar 1901.

10. Havnearbejderen oktober og december 1900.
11. Arbejdsmænd i København. 26.1.1901. Det følgende afsnit: 19.2. og 10.4.1901.
12. Havnearbejderen september 1901.
13. Dir. Thielsen til KFA's bestyrelsesmøde d. 20. juli 1901. 1 sag nr. 111, Den faste Voldgiftsret.
14. Uden at have set den konkrete kontrakt vil jeg tro, at meningen med den fælles kasse bl.a. var, at aktieselskabet kunne gøre udlæg i kassen, hvis der under arbejdet blev forvoldt skader på gods eller redskaber. Omvendt har kassen sikkert også fungeret som en ulykkesforsikring for arbejderne. Ulykkesforsikringen blev drøftet ved forhandlingerne under strejken i 1899.
15. Protokollater fra hhv. frihavnsarbejdernes generalforsamling den 31.5.1901 og KFA's bestyrelsesmøde den 20.7.1901. Bilag i sag nr. 111, Den faste Voldgiftsret.
16. Poul Jensen, ansat i Frihavnen maj 1903 fortæller: "Ved siden af samlingsstedet var der et lille kontor, hvor en formand residerede. Det var ham, der modtog og udleverede vore numre, og det var ham, der fordelte kortene til skibene og pakhusene. Han vidste som regel, hvor der var flest penge at tjene, og han havde sine favoritter, som næsten altid tjente godt, medens andre, som ikke var i hans kridthus, fik det dårligste arbejde. At indynde sig hos ham var en hel sport for mange."
17. Havnearbejdernes Forbund. Forhandlingsprotokol 22.9.1907. ABA.
18. Arbejdsmændenes Fagblad september 1913. Referat af DU-møde den 9., 10. og 16.5.1913.
19. Havnearbejdernes Forbund. Forhandlingsprotokol 27.1.1913 og (citater) 2.2.1913. I hvert fald ét konkret støttepunkt for kritikken havde man: Under havnearbejderforbundets konflikt med Fritsche & co i 1910 havde et par af de faste frihavnsarbejdere optaget arbejdet som skruetrækkere.
20. Statens Forligsmand i Arbejdsstridigheder (Rigsarkivet): Beretning for året 1913-1914. Arbejdsmændenes Fagblad, februar 1913, april 1913 og april 1914. Samt DsF's forhandlings-protokol (ABA) 27.8.1913.
21. Arbejdsgiverne krævede en forringelse af akkorderne p.gr.a. indførelsen af elektriske kraner. Heroverfor mente arbejderrepræsentanterne, at det først skulle påvises, om kranerne virkelig havde lettet arbejdet. Den argumentation forstod arbejdsgeberne angiveligt ikke - og så strandede forhandlingerne. Arbejdsmændenes Fagblad, april 1914, ex.2: Referat af DU-møde den 29.11.1913 samt "Arbejdsgiverforslag", dat. 28.11.1913. I DA's arkiv, pk. 43 (Erhvervsarkivet).
22. Den faste Voldgiftsret. Voteringsbog 1910-1917, sag nr. 111.
23. DA's forhandlingsprotokol 27.12.1913.
24. DA's skrivelse af 26.12.1913 i pk. 44, DA's arkiv.
25. Svarene fra Aalborg, Århus, Vejle, Esbjerg, Svendborg og Randers findes ligeledes i DA's arkiv. De citerede breve er fra Chr. G. Hansen, Århus, dat. 27.12.1913; Wilhelm Jensen, Randers dat. 29.12.1913; Krøyer i Svendborg dat. 27.12.1913 og Strøyberg i Aalborg dat. 27.12.1913.
26. Social-Demokraten 29.12.1913.
27. Weitemeyers og Indebetous breve dateret 30. og 31.12.1913 samt 5.1.1914. DA's arkiv, pk. 44.
28. A. Kocik: Havnearbejdernes Fællesforbund 1914-1939, Kbh. 1939, s. 45.
29. Solidaritet 2.5.1914.
30. med diverse afløserer på grund af nedlagte fagedforbud mod omtale i avisen (på KFA's initiativ).
31. Social-Demokraten 16.1.1914. De følgende eksempler: 22.1. og 14.2.1914.
32. Solidaritet 27.12.1913.
33. F.eks. Social-Demokraten 22.1.1914.
34. Kocik, s. 49-51. Social-Demokraten 2.2.1914. Solidaritet 7.2.1914.
35. DAF's hovedbestyrelsesmøde den 21.4.1914 i Arbejdsmændenes Fagblad juni 1914.
36. Solidaritet 2.5.1914.
37. Medlem af arbejderne forhandlingsudvalg, N.C.Petersen. NIHANr. 763.
38. DA's forhandlingsprotokol 12.5.1914.
39. DsF's forhandlingsprotokol 20.5. og 7.6.1914. DAF's møde den 23. og 24.6.1914 i Arbejdsmændenes Fagblad juli, ex.nr. og august 1914.
40. DA's forhandlingsprotokol (B) 10.7.1914.
41. Solidaritet 18.7. og 29.8.1914.
42. Tallet 400 arbejdsvillige er angivet af Kocik, s. 47.
43. DA's forhandlingsprotokol (B) 10.7.1914. De efterfølgende eksempler stammer fra samme møde mellem DAF og KFA/DA - som delvist var foranlediget af de organiserede arbejderes klager til Bergsøe.
44. A.E.A. Reiff's brev er dateret 15.7.1914, Weitemeyersden 17.7.1914. DA's arkiv pk. 50.
45. Kranfører Johs. E.M.Pedersen, født 1884 i Kbh. NIHA.
46. Rubow til arbejdsgiverforeningen 30.10.1914. DA's arkiv pk. 50.
47. DA-udsendelse nr. 320, dat. 28.10.1914 (fortrolig). DA's arkiv pk. 50.
48. A. Kocik s. 53-55.
49. Arbejdsmændenes Fagblad juli 1916
50. DAF's møde den 11.8.1916. Arbejdsmændenes Fagblad august 1916.
51. Faglig voldgiftssag nr. 3/1917, løsningen af skonerten "Fred", jvf. sag nr. 232, Den faste Voldgiftsret. Noget tilsvarende løsningen af "Fred" var gældende ved f.eks. "Orvar". I Den faste Voldgiftsrets sag nr. 261 havde først arbejderne *om bord på S/S Brage* stillet krav om dyrtidstillæg (så længe det regnede og der alligevel ikke kunne arbejdes, forblev de dog tavse med kravet om dyrtidstillægget). Da arbejderne

omsider var erstattet affolk fra anvisningskontoret og arbejdet skulle i gang, stillede arbejderne i land krav om udbetaling afventepenge.

52. Den faste Voldgiftsret, sag nr. 232. Her lægges afgørelsen i faglig voldgiftssag nr. 3/1917 til grund for behandlingen.

53. Den faste Voldgiftsret, Kendelsesbog 1917-1919. Sag nr. 232.

54. Den faste Voldgiftsret. Kendelsesbog 1917-1919, sag nr. 232. Der er ikke bevaret nogen forhandlingsprotokol for Havnearbejdernes Fællesforbund førend fra 1927.

55. Den faste Voldgiftsret. Kendelsesbog 23.12.1918.

56. Brev af 12.9.1918 til Tømmerhandlerforeningens formand, Aubertin. DA's arkiv pk. 111/876.

57. A. Kocik s. 58. DA's udsendelse nr. 994 til hovedbestyrelsen dat. 17.5.1919. DA's arkiv pk. 51.

58. Social-Demokraten 8.5. og 9.5.1919. Det sidste opråb var signeret "på bestyrelsens vegne og i følge dens udtrykkelige beslutning. Vilhelm Andersen, find." Lagde V.A. afstand til den øvrige bestyrelse - eller forsøgte han blot at give ordene størst mulig vægt?

59. KFA's skrivelse af 13.8.1919 i DA's arkiv pk. 111/876, Københavns Havn 1918-1919. Heri finder man også et brev fra I.A. Petersen på vegne af 8 tidligere arbejdsvillige: Der var gået frasagn om de 3000 kr. og de tidligere A-folk mente sig som forfulgte og forstødte fra arbejdspladsen også berettigede til et støttebeløb. DA's undersøgelse af de 8's forhold faldt dog ikke ud til fordel for dem. I DA's arkiv pk. 51 ligger et brev, dat. 3.1.1920 fra en anden af de arbejdsvillige, som også beretter om forholdene for en tidligere skruebrækker.

60. Den faste Voldgiftsret. Kendelse af 14. maj 1919 (sag nr. 275).

61. Således forklaret af transportarbejderforbundets tillidsmænd ved fogdens arrestforretning den 11. og 12. september 1919. Bilag til sag nr. 297, Den faste Voldgiftsret.

62. Darup (for Dansk Transportarbejderforbund) til DA 4.8.1919. 1 Den faste Voldgifts sag nr. 297.

63. DA's brev til DAF den 27.8.1919. Bilag i sag nr. 297, Den faste Voldgiftsret.

64. Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger 1919/1920, sp. 462-3, 498-9, 1081.

65. DA's brev den 12.9.1919 til DsF vedr. lockoutudvidelse. Bilag i sag nr. 297. Den faste Voldgiftsret.

66. DsF's forhandlingsprotokol 15.9.1919.

67. Samme sted 23.9.1919.

68. Arbejdsgiverforeningen klagede også til statsminister Zahle over forligsmanden, men fik ikke medhold. DA's arkiv pk. 112/877, skrivelser dat. 22., 24. og 25.10.1919.

69. Social-Demokraten 22.5.1920.

70. Solidaritet 27.5.1920.

71. Social-Demokraten 16. .1914.

## Abstract

Schultz, Annette Østergaard:

"Arbejdsspærringen"

Arbejderhistorie 4/1995, p. 63-85.

*For the Copenhagen dockers, the time between 1899 and 1919 was characterised by the struggle against scabbing and division. To begin with, employers tried to win for themselves a trustworthy and loyal stock of regular workers by establishing a yellow trade union. However, this union, too, joined the Social Democratic Labour Movement, and in 1913 the Copenhagen Free Port Company Ltd., with the support of the Confederation of Danish Employers, opened a large-scale offensive against the dockers. A set of work regulations accompanied by an announcement of wage reductions was posted in the Free Port, and an extensive recruitment campaign was instigated to find new workers. The conflict lasted for more than six months. At the core of the dispute were the scabs, against whom the dockers waged relentless war. Nevertheless, in the end the dockers were forced to accept working with the "willing workers".*

*This was an untenable situation. The dockers could not forget the conflict, the struggle against the scabs, and their ignominious defeat. Finally, in May 1919 a successful strike forced the willing workers away from the Port.*

*At the time, the struggle against scabbing was not determined by class interests proper, as, from 1913, the willing workers were ready to take industrial action together with the other dockers. However, among the dockers, industrial action had led to the creation of morally founded type of solidarity preventing any reconciliation. In other trades too, moral aversion against scabbing could be observed, a position that, from time to time, came into conflict with class interest as defined by Social Democrats.*

Annette Østergaard Schultz, arkivar, mag.art.  
Steins Plads 6, 2500 Valby. Tlf. 31 16 72 77.